

УДК 332.143

Оцінювання сукупної динаміки економічного розвитку територіальних одиниць

Тютюнник Ю.М.

кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри економічної теорії та економічних досліджень
Полтавської державної аграрної академії

Статтю присвячено актуальним питанням оцінювання сукупної динаміки економічного розвитку територіальних одиниць. Систематизовано послідовність проведення комплексного аналізу та вимоги до його інформаційного забезпечення. Досліджено динаміку економічного розвитку Полтавської області. Окреслено вимоги до системи показників комплексного оцінювання стану та динаміки економічного розвитку територій.

Ключові слова: комплексне оцінювання, територіальна одиниця, інформаційне забезпечення, показники економічного розвитку, сукупний індекс економічного розвитку.

Тютюнник Ю.М. ОЦЕНИВАНИЕ СОВОКУПНОЙ ДИНАМИКИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ЕДИНИЦ

Статья посвящена актуальным вопросам оценивания совокупной динамики экономического развития территориальных единиц. Систематизированы последовательность проведения комплексного анализа и требования к его информационному обеспечению. Исследована динамика экономического развития Полтавской области. Определены требования к системе показателей комплексного оценивания состояния и динамики экономического развития территорий.

Ключевые слова: комплексное оценивание, территориальная единица, информационное обеспечение, показатели экономического развития, совокупный индекс экономического развития.

Tyutyunnyk Y.M. EVALUATION OF THE COMBINED DYNAMICS OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF TERRITORIAL UNITS

The article is devoted to topical questions of evaluation of the combined dynamics of economic development of territorial units. The consecution of realization of complex analysis and requirements to his informative providing is systematized. The dynamics of economic development of the Poltava area is investigational. Outlined of requirements forth system indexes of complex evaluation of the state and dynamics of economic development of territories.

Keywords: complex evaluation, territorial unit, informative providing, indexes of economic development, combined index of economic development.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасній практиці комплексного економічного аналізу поширеним засобом інтегрованого оцінювання відповідних об'єктів є розроблення системи ранжирування, відповідно до якої кожному значенню цільового показника відповідає визначений ранг, а сума рангів, отриманих певним об'єктом, є підставою для однозначної характеристики його економічного становища, встановлення тенденцій та перспектив подальшого розвитку.

Перед виконавцями та користувачами результатів комплексного оцінювання економічного розвитку територіальних одиниць (регіонів, областей, міст, районів тощо) постають різноманітні завдання, а саме:

– деталізований моніторинг ситуації щодо окремих показників, які використовуються у процесі дослідження;

– формування потенційних напрямів впливу на економічний стан території з метою реалізації її економічного потенціалу;

– ідентифікація «вузьких місць» у розвитку територіальних одиниць, що виявляються у формі незадовільного рівня цільових показників, які є індикаторами за відповідними напрямами оцінювання економічного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплексне оцінювання є характеристикою, що отримують у результаті одночасного й узгодженого вивчення сукупності показників, які відображають різні аспекти економічного розвитку територіальних одиниць [1, с. 172]. На думку М.І. Баканова і А.Д. Шеремета, складність комплексного оцінювання полягає в тому, що за багатокритеріального аналізу важко виокремити узагальнювальний показник – критерій оцінювання, існують також перешкоди методологічного, організацій-

ного та інформаційного характеру [2, с. 144]. Г.О. Крамаренко і О.Є. Чорна пропонують таку послідовність порівняльного комплексного оцінювання динаміки економічного розвитку територій [3, с. 323]:

- збір та аналітичне опрацювання вихідної інформації за відповідний період;
- обґрунтування системи показників, які використовуються для оцінювання динаміки економічного розвитку території, їх розрахунок;
- визначення підсумкового показника комплексного оцінювання, його характеристика.

За показниками, які формують систему порівняльного оцінювання, Ю.С. Цал-Цалко розрізняє поточні, динамічні та комбіновані оцінки [4, с. 556–557]. Поточні системи характеризують економічний стан території на певний момент (інтервальный період), а динамічні – оцінюють території за напрямом їх розвитку. Застосування динамічних показників обумовлене тим, що поточні показники стану території значною мірою залежать від наявного у них потенціалу, який характеризує досягнення минулих років і слабко змінюється за результатами поточного функціонування. Протягом певного періоду співвідношення цих показників є деякою мірою традиційним і усталеним. Показники динаміки значно менше залежать від потенціалу територій і більшою мірою віддзеркалюють сучасні тенденції їх розвитку.

Невирішеною проблемою під час проведення комплексного аналізу залишається побудова такої системи показників, яка б формувалася на комбінованій основі: частина показників – поточні, а частина – динамічні.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є обґрунтування методики оцінювання сукупної динаміки економічного розвитку територіальних одиниць на прикладі Полтавської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Системне оцінювання сукупної динаміки економічного розвитку відповідних територій передбачає з'ясування сутності комплексного аналізу та визначення його основних завдань.

Об'єктом комплексного аналізу є економічний розвиток відповідної території, а його метою – забезпечення ідентифікації місця території в економічному середовищі, створення необхідної інформаційної бази для прийняття різноманітних управлінських рішень щодо напрямів розвитку, залучення інвестицій тощо. Суб'єктами комплексного аналізу економічного розвитку територій можуть бути

різноманітні замовники: органи державного управління, потенційні внутрішні та зовнішні інвестори, громадські організації.

Організація процесу проведення комплексного економічного аналізу спирається на дотримання низки вимог [5, с. 338–340]. По-перше, методологічна база такого аналізу має базуватися на методиках, які б давали змогу протягом короткого часу виявляти та ідентифікувати проблемні напрями економічного розвитку територій.

По-друге, ефективною формою проведення комплексного аналізу є порівняльний аналіз показників певної території з відповідними показниками інших територій або середньотериторіальними показниками. Залежно від поставлених завдань аналізу необхідно насамперед визначитися з оптимальною базою для порівняння значень економічних показників. Зокрема, базою для порівняння можуть бути використані такі параметри:

- середньотериторіальні значення показників;
- показники території, яка є лідером за економічним розвитком;
- нормативні значення показників відповідно до законодавчих документів, рекомендацій наукових установ тощо;
- цільові значення показників, встановлені потенційними інвесторами або іншими замовниками дослідження.

По-третє, для здійснення комплексного аналізу необхідно забезпечити формування системи показників, яка б відповідала вимогам комплексної характеристики поточного економічного стану території та перспектив її подальшого розвитку. При цьому слід мати на увазі, що використання надлишкової кількості показників може спричинити збільшення часу на проведення досліджень. Це, своєю чергою, істотно знизить оперативність аналізу, що є визначальною ознакою його ефективності.

По-четверте, результативність комплексного аналізу великою мірою залежить від обґрунтованості побудови інтегрованого параметра з метою уникнення двозначності висновків, суперечності у поглядах окремих експертів щодо ідентифікації економічного становища об'єкта дослідження.

Поряд із процесом організації комплексного аналізу певним критеріям має відповідати і його інформаційна база [5, с. 341]:

- комплексний аналіз здійснюється на основі системи цільових економічних показників відповідно до обраної методики оцінювання стану та динаміки розвитку території;

– вихідна інформація про економічний розвиток об'єкта дослідження має бути повною та достовірною;

– цільові показники вибраної методики повинні бути приведені до з'єднаних одиниць виміру, що забезпечує можливість їх подальшого математичного та аналітичного оброблення;

– кожний із сукупності показників, які закладаються в основу моделювання інтегрованого показника, має бути максимально інформативним;

– можливість порівняння інтегрованих показників у часі та просторі.

Для проведення моніторингу економічного розвитку територій необхідно насамперед обґрунтувати систему показників, які забезпечують сукупну комплексну характеристику стану та динаміки такого розвитку. Кількість порівнюваних показників має бути оптимальною, що, з одного боку, створить передумови для оперативності та комплексності аналізу, а з іншого – дасть змогу уникнути надмірної трудомісткості та виключити суперечливість висновків. Окрім того, має бути чітка і недвозначна інтерпретація значень показників.

Зведення певної кількості показників в єдиний інтегрований показник дає змогу визначити якісну відмінність (поліпшення чи погіршення) досягнутого стану економічного розвитку території від бази порівняння. Разом

із тим побудова інтегрованого показника не означає, що для оцінювання можна використовувати лише один цей параметр. Навпаки, інтегрований показник є лише загальним індикатором ситуації, а для поглибленого дослідження економічного стану території використовується система показників.

Ключовим елементом процедури комплексного аналізу є розроблення його алгоритму. Загалом, організація процесу комплексного оцінювання економічного розвитку територіальних одиниць становить сукупність послідовних взаємопов'язаних етапів, змістове наповнення яких може відрізнятися залежно від потреб аналізу (рис. 1).

На першому етапі замовник забезпечує постановку цільової функції комплексного аналізу, яка передбачає такі елементи:

- об'єкт дослідження та його особливості;
- інформаційну базу та її часові проміжки;
- мету та завдання проведення дослідження;
- сукупність напрямів аналізу економічного стану об'єкта дослідження, що є складовими частинами інтегрованого показника;

– форму подання результатів дослідження (визначення інтегрованого показника, побудова порівняльної таблиці тощо);

– методику обґрунтування пропозицій щодо впровадження заходів, спрямованих на досягнення мети комплексного аналізу.

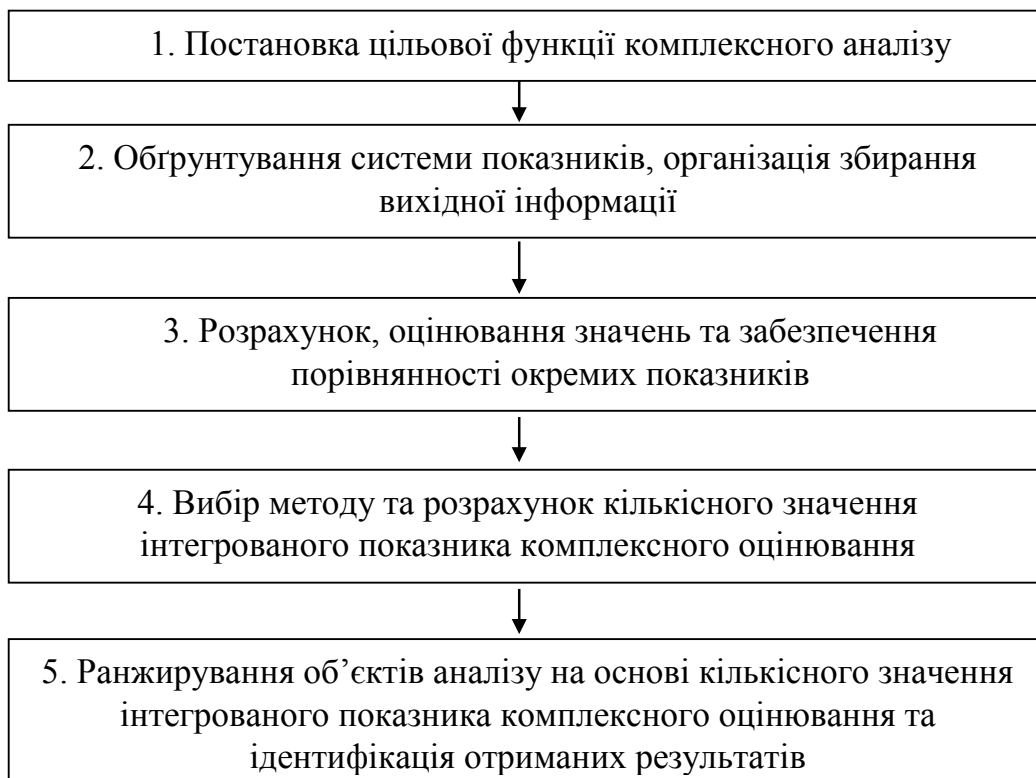

Рис. 1. Етапи комплексного оцінювання економічного розвитку територіальних одиниць

Другий етап передбачає обґрунтування системи показників і первинне оброблення, узагальнення та консолідацію вихідної інформації. Для виконання завдань другого етапу реалізується така послідовність кроків:

– групування інформаційних джерел відповідно до визначених напрямів дослідження економічного стану території та формування об'єктів спостереження (промисловість, сільське господарство, транспорт, торгівля, експорт та імпорт тощо);

– обґрунтування відповідно до цільової функції комплексного аналізу системи економічних показників як форми узагальнення вихідних даних за згрупованими інформаційними джерелами;

– визначення форм оброблення вихідної інформації відповідно до обґрунтованої системи показників.

Третій і четвертий етапи передбачають забезпечення технічної реалізації методичних елементів, визначених на першому етапі, на основі обґрунтованої на другому етапі сукупності напрямів аналізу та об'єктів дослідження. При цьому забезпечується вибір необхідної методики розрахунку показників за визначеними напрямками дослідження, встановлення порядку формування цільового інтегрованого показника комплексного аналізу.

Отримання формалізованих результатів ранжирування об'єктів аналізу на основі кількісного значення інтегрованого показника не завершує процедури комплексного аналізу, оскільки ці результати потребують відповідної інтерпретації, що відбувається на п'ятому етапі.

Формулювання висновків щодо об'єкта дослідження на підставі проведених розрахунків дає можливість замовникам комплексного аналізу не тільки одержати відповіді на постав-

лені ними питання, а й прогнозувати зміни економічного стану територіальної одиниці, формувати сценарії майбутнього тренду її розвитку.

Підсумкове порівняльне оцінювання повинне враховувати найважливіші показники економічного розвитку територій та базуватися на публічній зведеній статистичній інформації, що забезпечує об'єктивність і відкритість результатів аналізу.

Для проведення порівняльного комплексного оцінювання динаміки економічного розвитку Полтавської області використовуємо показники, які узагальнюються Головним управлінням статистики в Полтавській області в статистичних щорічниках [6, с. 21]. Перелік основних економічних показників включає: промислову продукцію; продукцію сільського господарства; відправлення (перевезення) вантажів наземним транспортом; відправлення (перевезення) пасажирів наземним транспортом; оборот роздрібною торгівлі; експорт товарів і послуг; імпорт товарів і послуг; кількість зайнятих.

Із метою порівняльного аналізу динаміки економічного розвитку Полтавської області за 2010–2014 рр. використовуємо інформацію щодо індексів наведених показників (табл. 1).

Отже, у 2011 р. значення індексів шести показників економічного розвитку (із восьми) перевищувало 100%, у 2010 р. таких показників було п'ять, у 2012–2013 рр. – чотири, а в 2014 р. – лише один. Якщо не брати до уваги 2014 р., то стабільну позитивну динаміку мали такі показники, як відправлення (перевезення) вантажів наземним транспортом та оборот роздрібною торгівлі. Натомість індекс промислової продукції перевищив 100% в одному році, а індекс продукції сільського господарства – у двох роках із п'яти.

Таблиця 1

Індекси основних економічних показників Полтавської області за 2010–2014 рр.

Показник	Відсотків до попереднього року				
	2010	2011	2012	2013	2014
Промислова продукція	112,6	99,6	100,0	94,7	92,9
Продукція сільського господарства	89,5	135,7	89,8	119,6	96,9
Відправлення (перевезення) вантажів наземним транспортом	101,3	125,8	113,7	104,4	96,7
Відправлення (перевезення) пасажирів наземним транспортом	85,5	89,9	97,0	104,2	101,6
Оборот роздрібною торгівлі	107,4	116,6	114,0	106,4	95,4
Експорт товарів і послуг	173,9	150,5	101,6	79,2	81,1
Імпорт товарів і послуг	201,9	101,4	138,7	71,8	85,5
Кількість зайнятих	99,6	101,5	99,8	99,3	93,0
Сукупний індекс економічного розвитку	1,160	1,135	1,060	0,963	0,927

Значення сукупного індексу економічного розвитку території визначається за формулою:

$$I_A = \sqrt[n]{I_{A1} \times I_{A2} \times \dots \times I_{An}}, \quad (1)$$

де I_{E1}, I_{E2}, I_{En} – індекси відповідних показників економічного розвитку території;

n – кількість показників.

Під час застосування формули (1) немає обмежень щодо кількості порівнюваних показників.

Результати проведених розрахунків (табл. 1) засвідчили, що за сукупним індексом економічного розвитку Полтавської області найбільш успішним був 2010 р. (116,0%), а в наступні роки відбувалося його постійне зниження. Значення сукупного індексу в 2013–2014 рр. (96,3% і 92,7%) свідчать про середньозважене зниження показників економічного розвитку області, відповідно на 3,7% і 7,3% порівняно з попереднім роком.

Викладений алгоритм комплексного оцінювання економічного розвитку територій може застосовуватися для порівняння відповідних об'єктів (регіонів, областей, міст, районів) на визначену дату або в динаміці. У першому випадку вихідні показники розглядають як моментні показники, що розраховуються за даними відповідного періоду, у другому – як темпові показники у вигляді коефіцієнтів зростання, що характеризують динаміку економічного розвитку.

Можливе також одночасне включення до розрахунку як моментних, так і темпових показників (тобто подвоєння кількості вихідних показників). Це дасть змогу одержати узагальнене комплексне оцінювання, що характеризує як фактичний економічний стан території, так і його динаміку.

Особливістю системи показників є те, що в усіх них однакова змістова спрямованість. Це означає, що чим більше значення показника або чим вищий його темп зростання, тим краще комплексне оцінювання економічного

розвитку території. Тому у разі розширення системи показників за рахунок включення до неї нових параметрів необхідно стежити, щоб ця умова не порушувалася.

На підставі викладеної методики можна сформулювати вимоги, які має задовольняти система показників із погляду ефективності комплексного оцінювання економічного розвитку територій:

– показники мають бути максимально інформативними, мати найбільш повне змістове наповнення для цілісної характеристики об'єктів дослідження;

– за економічним змістом показники повинні мати однакову спрямованість, тобто зростання показника означає поліпшення економічного стану території, і навпаки;

– показники мають розраховуватися за зведеною інформацією державних органів статистики;

– показники мають надавати можливість порівняльного оцінювання економічного розвитку територій як у просторі (тобто порівняно з іншими об'єктами), так і в часі (за низку періодів).

Висновки з цього дослідження. Розглянута методика оцінювання сукупної динаміки економічного розвитку територіальних одиниць має такі переваги:

1) базується на комплексному підході до оцінювання такого складного явища, як економічний стан;

2) порівняльне оцінювання здійснюється на основі зведеної статистичної інформації;

3) для її одержання використовують найважливіші економічні показники ринкової економіки;

4) для одержання порівняльного оцінювання використовується гнучкий алгоритм, який реалізує можливості математичного моделювання комплексного аналізу економічного стану та динаміки розвитку територій і передбачає розроблення комп'ютерних програм.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Серединська В.М. Теорія економічного аналізу: [підручник] / В.М. Серединська, О.М. Загородна, Р.В. Федорович; за ред. Р.В. Федоровича. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2002. – 323 с.
2. Баканов М.И. Теория экономического анализа: [учебник] / М.И. Баканов, А.Д. Шеремет; 4-е изд., доп. и перераб. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 416 с.
3. Крамаренко Г.О. Фінансовий аналіз: [підручник] / Г.О. Крамаренко, О.Є. Чорна. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 392 с.
4. Цал-Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз: [підручник] / Ю.С. Цал-Цалко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 566 с.
5. Павловська О.В. Фінансовий аналіз: [навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц.] / О.В. Павловська, Н.М. Питуляк, Н.Ю. Невмержицька. – К.: КНЕУ, 2002. – 388 с.
6. Статистичний щорічник Полтавської області за 2014 рік / Головне управління статистики у Полтавській області. – Полтава, 2015. – 376 с.